
Het historisch debat en de gepositioneerde historicus

Marijke Huisman

In de nieuwe *Wegwijzer voor historici* wordt studenten geadviseerd naar hun opleiding te kijken ‘als een historische praktijk, niet als een ‘voorstadium’ voor die praktijk’. ‘Universiteiten zijn plaatsen waar geschiedenis wordt geschreven en studenten werken daaraan mee, terwijl ze zich bekwamen in de finesses van het vak,’ aldus de auteurs van *Geschiedenis schrijven*.¹ (133) Ik ben het er uiteraard mee eens dat er aan universiteiten geschiedenis wordt geschreven, maar ik vraag me zeer af of studenten echt de kans krijgen te participeren in de historische praktijk. Sterker nog: de organisatie van opleidingen Geschiedenis leidt er in mijn ogen toe dat studenten eerder worden uitgesloten dan ingesloten – en dat zal ik natuurlijk even toelichten.

De afgelopen tien jaren heb ik als tijdelijk en flexibel docent gewerkt aan de opleidingen Geschiedenis van verschillende universiteiten in Nederland. Die openen het eerste studiejaar vaak met een cursus als ‘Inleiding geschiedwetenschap’. Daar krijgen kersverse studenten te horen over het ontstaan van de discipline, meestal in combinatie met informatie over Leopold von Ranke en de uit zijn verband gerukte quote dat historici onderzoeken ‘wie es eigentlich gewesen’. Daarna wordt studenten echter duidelijk gemaakt dat het allemaal niet zo eenvoudig ligt, dat er allerlei verschillende opvattingen zijn over de aard, de inhoud en de doelen van het vak – en dat de historicus ook een mens en burger is, met morele en politieke opvattingen die nauwelijks zijn te scheiden van de bestudering van het verleden.

Studenten staan dus meteen op scherp, maar dit vakinleidende basiswerk wordt vervolgens weer ondermijnd door de rest van het BA1-programma – dat in de regel is gevuld met een serie overzichtscursussen die worden getoetst met tentamens die in feite meten of iemand in staat is grote hoeveelheden informatie voor een korte tijd op te slaan. Natuurlijk is er in die cursussen ook aandacht voor discussies tussen historici over bijvoorbeeld het begin van de ‘moderne tijd’ of de oorzaken van de Eerste Wereldoorlog, maar zoals ik het zie is de basis-boodschap van het

¹ Jeannette Kamp, Susan Legêne, Matthias van Rossum en Sebas Rümke, *Geschiedenis schrijven! Wegwijzer voor historici* (Amsterdam 2016) 133.

eerste jaar dat geschiedenis een leer-vak is: de historicus-in-wording leert ‘de hoofdlijnen’ van ‘de geschiedenis’.

Over de inhoud van die hoofdlijnen valt ook nog wel wat te zeggen, maar voor nu is mijn punt dat studenten een haast negentiende-eeuws, feiten-positivistische basishouding wordt geleerd. Of misschien kan ik beter zeggen dat die houding wordt versterkt, want veel studenten komen de opleidingen binnen met een enorme drive om zoveel mogelijk te weten over het verleden, vaak in combinatie met een wens om het heden beter te begrijpen. Die behoefte wordt ruimschoots bevredigd in de BA-programma’s die ik ken, maar is meer of minder gespecialiseerde overzichtskennis het hoogste doel van de historicus van nu en de toekomst? Ik denk van niet, en ik zal dat op twee manieren toelichten: eerst van binnenuit de opleiding Geschiedenis aan de UU, en daarna vanuit een perspectief op de rol van de historicus in de beroepspraktijk.

Zoals overal wordt er in Utrecht gewerkt met beoordelingsformulieren voor Ba-scripties. Eén blik op die formulieren maakt duidelijk dat kennis van de inhoud en context van de onderzoekscase slechts één beoordelingscriterium is. De overige gaan over zaken als de kwaliteit van de vraagstelling en de koppeling met het historiografisch debat, kennis en toepassing van relevante theorieën en concepten, verantwoording van de gekozen bronnen en methoden, enzovoort. Wat er aan het einde van de opleiding dus wordt beoordeeld, zijn de reflexieve vaardigheden van de student: waarom doet hij of zij onderzoek naar thema x of y, voor wie of wat is dat relevant, hoe is dat onderzoek aangepakt, waarom zo, en kan de student dan ook nog bedenken wat de voor- en nadelen van deze aanpak zijn geweest?

Dit zijn wat mij betreft geen onredelijke eisen voor een academische opleiding, en die lijken me ook niet typisch Utrechts. Ik zie alle beoordelingspunten heel duidelijk terugkeren in de nieuwe wegwijzer voor historici. Maar waarom stuit ik als scriptie-tutor en docent dan op blanco gezichten als ik met 3^e-jaars-studenten de criteria doorneem? Veel studenten zeggen mij dat ze nog nooit een methode voor historisch onderzoek hebben gezien, en schrijven in hun scriptie-opzetten bij de afdeling methode simpelweg dat ze bronnen en literatuur gaan lezen. Bovendien associëren vrijwel alle studenten theorie en historiografie met ‘moeilijk doen’. Ze denken weliswaar aan ‘Inleiding Geschiedwetenschap’ en vervolgvakken als Historiografie of Geschiedtheorie, maar zien niet wat die met hun scriptie te maken hebben. Sommigen zeggen

mij zelfs dat de criteria theorie en historiografie voor hen niet van toepassing zouden zijn, omdat hun scriptie-onderwerp niet theoretisch maar praktisch-inhoudelijk is.

Soortgelijke problemen heb ik bij studenten van andere universiteiten gezien. Maar ... moet ik eigenlijk wel van problemen spreken? Wat kunnen en moeten we van historici verwachten? Dat brengt me bij mijn tweede perspectief: de historische praktijk buiten de universiteit.

In de Utrechtse master Cultuurgeschiedenis geef ik een cursus over Public history en erfgoed, die uiteindelijk gaat over de rol van de academisch opgeleide historicus in de brede historische cultuur. De studenten die de afgelopen twee jaar voor deze cursus kozen, zien allen een publieke taak voor de historicus. Die taak formuleren ze aan het begin van de cursus meestal als het informeren van 'het volk' of 'de massa', zodat allerlei feitelijke onjuistheden en mythes uit de wereld worden geholpen. De studenten beschouwen de historicus dan ook als een professional die op basis van zijn specifieke opleiding in staat is op objectieve en neutrale wijze informatie te verzamelen, en over te dragen aan een publiek dat, aldus de studenten, in essentie wordt geleid door onwetendheid, desinteresse of sensatiezucht. Desondanks zien velen een toekomst als publiekshistoricus voor zich, juist omdat er in hun ogen nog zoveel historische misvattingen zijn recht te zetten. Sommigen koppelen dit informatie-doel ook expliciet aan het bevorderen van een harmonieuze samenleving, waarin conflicten door middel van de juiste – door de historicus – verschafte kennis zijn uitgebannen en iedereen begrip voor elkaar heeft.

Soortgelijke taakstellingen hoor ik ook van kersverse eerstejaars, maar dat is het punt niet. Mijn punt is dat het blijkbaar mogelijk is een Bachelor Geschiedenis uit te komen met de gedachte dat er één historische waarheid is, en dat de opgeleide historicus die in pacht heeft. Dit lijkt mij zeer problematisch voor een discipline die uiteindelijk drijft op de 'discussie zonder einde', en juist daarom van historici vraagt hun positie te onderbouwen – en dan niet uitsluitend met volgens de regels van een kunst getypte noten, maar met een doordacht en verantwoord research design. Bovendien wordt de noodzaak tot verantwoording alleen maar groter naarmate de historicus zich meer in het publieke domein beweegt. Juist daar gaat het zelden tot nooit om de kale feiten, maar om de vraag hoe wij die moeten duiden. Concreet gezegd: de vraag is meestal niet of er slavernij in de Nederlandse koloniën is geweest, maar hoe wij die geschiedenis nu moeten begrijpen. Moet er meer aandacht en erkenning voor het lijden van tot slaaf gemaakten zijn, of is het genoeg om de economie van het plantage-systeem te belichten? Dan gaat het dus direct over de manieren waarop de historicus tot zijn bevindingen komt. Of hij nu optreedt in

een tv-programma, een museumtentoonstelling of een les voor scholieren in het middelbaar onderwijs maakt, in alle gevallen moet de academisch opgeleide historicus wat mij betreft inzichtelijk kunnen maken hoe hij of zij tot deze versie van ‘de geschiedenis’ is gekomen.

De meta-reflectie op de totstandkoming van historische kennis is dus geen bijzaak, maar de hoofdzaak van de historicus – nu en in de toekomst. Juist in een wereld met een overload aan informatie, kan elke persoon met een computer en een internetverbinding wel iets vinden. De kunst is om de waarde van die informatie te bepalen, en op dat punt heeft de professioneel geschoolde historicus een belangrijke rol die de discipline met de sociale praktijk verbindt.

Dat betekent wat mij betreft dat opleidingen Geschiedenis hun studenten veel serieuzer moeten nemen door hen actiever te betrekken bij wat volgens mij de kern van de historische praktijk is: het historisch debat. Dat vereist niet alleen afscheid van de overzichtscursus, maar ook van het onderzoekscollege dat de facto een thematische overzichtscursus is. Met wat zoektips kunnen de meeste studenten prima zelf een serie boeken en artikelen lezen. We zouden ze daarentegen beter moeten begeleiden bij wat veel moeilijker is, maar waar ze aan het einde van de rit toch al op beoordeeld worden: het in kaart brengen van een academisch debat, het identificeren en verklaren van de verschillende posities, en het verantwoorden van de eigen plaats in dat debat. Zeer kort samengevat is mijn stelling dus: weg met het historische handboek, ruim baan voor de *recensie* van dat handboek.